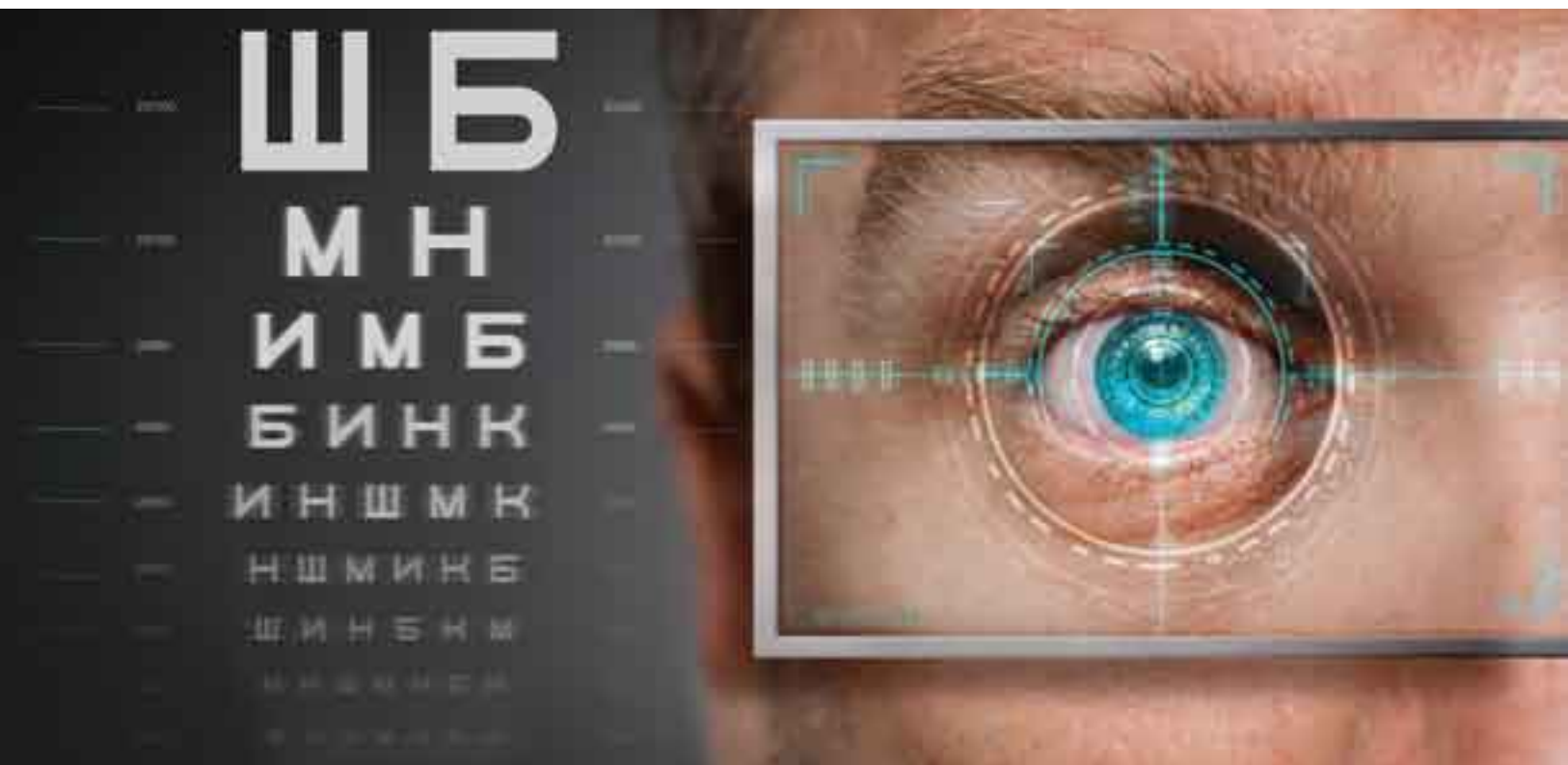

«ОФТАЛЬМОФАРМАКОЛОГІЯ»: ЛІКИ, ЩО ЗДАТНІ СПРИЧИНИТИ ГЛАУКОМУ

*Краса в очах того, хто дивиться.
Оскар Уайльд*

Глаукома — складне захворювання ока, яке за пізнього виявлення та без адекватного лікування призводить до неминучої сліпоти. З погляду сучасної офтальмології, глаукома — це група гетерогенних захворювань, що мають різне походження, але спільні симптоми: підвищення внутрішньоочного тиску (ВОТ), звуження поля зору, розвиток атрофії зорового нерва. Відомо, що глаукому можуть спричинити як системні засоби, так і препарати місцевої дії. Тому при застосуванні лікарських засобів певних груп необхідно бути обережним пацієнтам з підвищеним ризиком та низкою симптомів, які можуть свідчити про ВОТ

ГЛАУКОМА В ЦИФРАХ ТА ФАКТАХ

ВООЗ встановила, що в світі 66 млн пацієнтів страждають на глаукому, серед них 12,5 млн людей через хворобу втратили зір. Загалом у Європі причиною 12% усіх випадків сліпоти є глаукома. В Україні фіксують зростання захворюваності на глаукому. Класифікують чотири основні типи глаукоми: первинну відкритокутову; кутово-закриваючу; вторинну; набуту. Найпоширенішою формою є первинна відкритокутова глаукома (ПВКГ). Зокрема, за даними скринінгового дослідження, проведеного МОЗ України у 2016 р., з понад 24 тис. обстежених із вадами зору 6650 пацієнтам було вперше встановлено діагноз «глаукома». Зазначимо, що в нашій країні серед причин інвалідності внаслідок порушення зору питома вага глаукоми зросла з 6 до 16% та досягла свого найвищого значення в 2007 р. (кожний п'ятий інвалід ставав ним внаслідок глаукоми). На сьогодні інтенсивний показник ПВКГ становить 1,78 на 10 тис. дорослого населення, серед працездатного — 1,9.

НА ЩО ТРЕБА ЗВЕРНУТИ УВАГУ?

На небажані офтальмологічні ефекти від ЛЗ особливу увагу необхідно звертати людям віком старше 40 років, які входять до групи ризику. До неї належать: особи, у родичів яких вже було виявлено глаукому (ризик розвитку захворювання зростає в 10 разів); пацієн-

Таблиця. Огляд ЛЗ, здатних провокувати підвищення ВОТ та розвиток глаукоми

Фармакологічна група	Фармакоепідеміологічні особливості	ЛЗ	Механізм впливу на око
Глюкокортикостероїди (ГКС) системні та для локального застосування	У 46–92% дорослих з ПВКГ виявлено підвищення ВОТ через 2–4 тиж після застосування офтальмологічних форм ГКС; у дітей — понад 31% після перорального прийому ГКС для лікування коліту	Дексаметазон краплі очні, преднізон внутрішньо	ГКС можуть погіршити відтік води через систему каналів Шлемма, в тому числі з допомогою інших механізмів, спричиняючи структурні та функціональні зміни в системі трабекулярної сітки, подібні до загальних (наприклад, зменшують запалення)
Алкалоїди тисового дерева (таксани), протипухлинні засоби	Відмічено поодинокі випадки підвищення ВОТ і навіть розвитку ПВКГ; за даними бази Vigiascess, починаючи з 2017 р., зареєстровано 1341 випадок офтальмологічних порушень	Доцетаксел і паклітаксел	Невідомий
β_2 -Адренергічні агоністи	За даними бази Vigiascess, починаючи з 2017 р., зареєстровано 1264 випадки побічної дії на органи зору, з них 80 випадків глаукоми та 10 — закритокутової глаукоми [4]	Сальбутамол (альбутерол)	Мідріаз, блокування відтоку водянистої вологи з передньої камери ока
Адренергічні агоністи, стимулятори ЦНС	Зареєстровано 10 випадків глаукоми із 48 випадків офтальмологічних порушень через застосування ефедрину [1]	Амфетамін, сибутрамін, ефедрин	Мідріаз, блокування відтоку водянистої вологи з передньої камери ока
Холінергічні ЛЗ	Для пілокарпіну зареєстровано 24 випадків глаукоми з 574 випадків зареєстрованих офтальмологічних порушень [1]	Пілокарпін	Гостра атака кутової глаукоми внаслідок спазму м'язів райдужки та кристалика, спазм акомодатції (міоз). Може спричинити напад гострого кутового закриття глаукоми
Антихолінергічні ЛЗ	Для тропікаміду зареєстровано 8 випадків глаукоми з 471 виявлених офтальмологічних порушень [1]	Тропікамід, атропін, гоматропін, циклопентолат, дизопірамід	Розслаблення цилиарного м'яза і розширення зіниці (мідріаз), параліч акомодатції, провокація закритокутової глаукоми
Сульфаніламід	Зареєстровано 2550 випадків побічних ефектів, серед яких понад 1500 випадків набряку тканин ока і, зокрема, 9 випадків глаукоми	Ко-тримоксазол (триметоприм-сульфаметоксазол)	Алергічна реакція на сульфаніламідний компонент цих препаратів спричиняє цилиарний набряк і розслаблення зв'язок кристалика, що призводить до збільшення передньозаднього діаметра кристалика, а також до короткозорості. Внаслідок цього цилиарне тіло, кристалик та райдужна оболонка деформуються, що змушує передню камеру згорнутися та підвищити сприйнятливості до глаукоми із закриттям кута і підвищенням ВОТ
Антидепресанти	Як селективні інгібітори зворотного захоплення серотоніну (СІЗЗС) [5], так і ІЗЗС та норадреналіну асоціюються із ризиком підвищення ВОТ та нападу закритокутової глаукоми. Неселективні антидепресанти (наприклад, іміпрамін і амітриптилін) чинять більш виражений антихолінергічний ефект, а тому характеризуються більш високим ризиком розвитку глаукоми та інших побічних явищ	Флуоксетин [6], пароксетин [7], флувоксамін (усі СІЗЗС) та венлафаксин [8] (селективний інгібітор захоплення серотоніну та норадреналіну)	Блокують холінергічну іннервацію, спричиняють помірний або слабкий мідріаз (часткове розширення зіниці) з подальшим підвищенням ВОТ та ризиком розвитку глаукоми
Антикоагулянти	Описано випадок білатерального геморагічного відшарування сітківки у хворого зі штучним кристаликом	Варфарин [9]	Системна антикоагулянтна дія варфарину спричинила геморагічне відшарування сітківки, що призвело до підвищення ВОТ, руху лінзи-кристалика та зсуву оболонки діафрагми, і як наслідок — зумовило гостру закритокутову глаукому
H_1 -антигістамінні засоби (переважно першої лінії)	Ризик зростає у людей з недіагностованою глаукомою та анатомічними особливостями передньої камери ока, протипоказані пацієнтам із глаукомою [10]	Хлорфенірамін (в комбінованих протизастудних ЛЗ)	Препарати виявляють слабку антихолінергічну дію, що може спричинити мідріаз (розширення зіниці) та як наслідок — закритокутову глаукому
H_2 -антигістамінні засоби	За даними бази Vigiascess, для ранітидину описано 18 випадків глаукоми на 1324 випадків офтальмологічних порушень внаслідок його прийому	Циметидин, ранітидин, фамотидин	Див. « H_1 -антигістамінні засоби»
Інгібітори АПФ та блокатори рецепторів ангіотензину 2-го типу (сартани)	Майже у 0,7% пацієнтів, які лікуються інгібіторами АПФ, виявлено ангіоедему ока [11]. Для кандесартану описано хоріоїдний випіт. Не виключено це рідке побічне явище і для інших сартанів [12]	Каптоприл, еналаприл, раміприл тощо. Сартани (цилексетил-кандесартан)	Ангіоедема спричиняє подальший хоріоїдний випіт — патологічне скупчення рідини в супрахоріоїдному просторі ока та підвищення ВОТ з можливим розвитком гострого нападу глаукоми

ти із судинною патологією (артеріальна гіпертензія, цукровий діабет, схильність до вазоспазмів, мігрень, артеріальної гіпотензії, вертебро-базиллярної недостатності); люди, які страждають на короткозорість чи перенесли травми очей або хірургічні втручання. Окрему групу становлять пацієнти з різними хронічними захворюваннями, які приймають препарати, здатні підвищувати ВОО та провокувати розвиток глаукоми. Симптоми, на які варто звернути увагу:

- «літаючі мушки» перед очима; поява райдужного кола навколо джерела світла при погляді на нього;
- «затуманення» зору;
- часта зміна окулярів через зниження гостроти зору;
- біль в оці та у відповідній половині голови;
- почервоніння ока зі збільшенням його щільності.

Зазвичай людина поступово втрачає зір аж до настання повної сліпоти.

ЛІКИ, ЩО ПРОВОКУЮТЬ АБО ПОСИЛЮЮТЬ ГЛАУКОМУ

Спровоковану лікарськими засобами, або «лікарську», глаукому слід розглядати як форму вторинної глаукоми. Спричиняють її як ліки, що чинять системну дію (наприклад, комбіновані засоби з фенілефрином та хлорфеніраміном для симптоматичного лікування ГРЗ, сиропи від кашлю з ефедрином, деякі засоби для зменшення апетиту та схуднення тощо), так і препарати місцевої дії (наприклад, очні краплі з мідріатиками (фенілефрином, атропіном)), місцевими анестетиками, антигістамінними засобами, аерозолі для лікування бронхіальної астми (сальбутамол, альбутерол, тербуталін, іпратропію бромід) тощо [1, 2]. На сьогодні немає даних щодо частоти виникнення лікарської глаукоми [1]. Залежно від особливостей механізму дії такі ЛЗ можуть провокувати відкритокутову чи закритокутову глаукому. Препаратами, які спричиняють або посилюють відкритокутову глаукому, є переважно глюкокортикоїди, зокрема адренорецептори та антихолінергічні засоби. В літературі є повідомлення, що інші кілька класів ЛЗ, включаючи адреноміметики, холінергічні, антихолінергічні засоби, препарати на основі сульфаніламідів, СІЗС, трициклічні та тетрациклічні антидепресанти, антикоагулянти та антагоністи H_1 - і H_2 -рецепторів гістаміну, зумовлюють або провокують гостру закритокутову

Експерти ВООЗ вказують, що ймовірність настання сліпоти на одне око через 20 років після виникнення глаукоми і початку лікування становить 27%, а на обидва ока — 9%

глаукому, особливо в осіб, схильних до звуження кутів передньої камери ока. Ризик виникнення глаукоми систематизовано за фармакологічними групами і об'єднано в таблиці. При підготовці статті використано дані, починаючи з 2017 р., які збирає офіційна база ВООЗ з фармаконагляду Vigiacess [3].

В окремих випадках внаслідок застосування ЛЗ можливе двостороннє ураження ока і навіть настання сліпоти. Фармацевтам при відпуску не тільки очних крапель, але й багатьох інших ЛЗ доцільно попереджати пацієнтів про можливі ризики їхнього застосування та наголошувати на необхідності проконсультуватися з офтальмологом.

Будьте здорові та беріть свій зір!

**Руслан Редькін, канд. фарм. наук,
Нінель Орловецька, канд. фарм. наук,
Оксана Данькевич, канд. фарм. наук**

Література

1. Tripathi Ramesh C., Brenda J. Tripathi, and Chris Haggerty. Drug-induced glaucomas // Drug safety — 2003: 749–767.
2. Lachkar Y., Bouassida W. (2007). Drug-induced acute angle closure glaucoma // Current Opinion in Ophthalmology. — 2007; 18 (2), 129–133. doi:10.1097/icu.0b013e32808738d5
3. VigiAccess — це зручний інтерфейс, який дозволяє шукати VigiBase® та отримувати статистичні дані про побічні ефекти лікарських засобів та вакцин (підозрювані побічні реакції), повідомлені в Програмі ВООЗ з міжнародного контролю за ліками (ВООЗ PIDM). За посиланням: <http://www.vigiaccess.org/>
4. Eke T, Carr S. Acute glaucoma, chronic glaucoma and serotonergic drugs // Br J Ophthalmol. — 1998 Aug; 82 (8): 976–8.
5. Ahmad S. Fluoxetine and glaucoma [letter]. Drug Intell Clin Pharm 1991 Apr; 25 (4): 436.
6. Costagliola C, Mastropasqua L, Steardo L et al. Fluoxetine oral administration increases intraocular pressure [letter] // Br J Ophthalmol. — 1996 Jul; 80 (7): 678.
7. Eke T, Bates AK. Acute angle closure glaucoma associated with paroxetine [letter] // BMJ. — 1997 May; 314 (7091): 1387.
8. Ng B, Sanbrook GMC, Malouf AJ et al. Venlafaxine and mechanism for acute transient myopia after sulfonamide treatment. — 2002 Mar 4; 176 (5): 241.
9. Caronia RM, Sturm RT, Fastenberg DM et al. Bilateral secondary angle-closure glaucoma as a complication of anticoagulation in a nanophthalmic patient // Am J Ophthalmol. — 1998 Aug; 126 (2): 307–9.
10. Fraunfelder FT, Fraunfelder FW. Drug-induced ocular side effects. Boston (MA): Butterworth-Heinemann, 2001.
11. Sabroe RA, Black AK. Angiotensin-converting enzymes (ACE) inhibitors and angio-oedema // Br J Dermatol. — 1997; 136 (2): 153–8.
12. Hille K, Hille A, Ruprecht KW. Malignant glaucoma due to drug-related angioedema // Am J Ophthalmol. — 2003; 135 (2): 224–6.